

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:14, Haziran 2018, s. 188-202

Dr. Öğr. Üyesi Pınar AKARÇAY

Uppsala Üniversitesi, Misafir Araştırmacı, Institute for Housing and Urban Research,
pinar.akarcay@ibf.uu.se

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK

Nişantaşı Üniversitesi, İİSBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gak2081@yahoo.co.uk

SOSYOLOJİK, PSİKOLOJİK VE KURAMSAL AÇIDAN GÖÇ OLGUSU: KÜRESELLEŞMENİN İNSANİ VE VİCDANİ YÜZÜ

Özet

Bu çalışmanın ana amacı, göç olgusu bağlamında, göç edenlerin içinde buldukları siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerin yanı sıra, aynı zamanda göçün kişiler üzerinde meydana getirdiği sosyal ve psikolojik değişimleri, etkileri ve travmaları da incelemektir. Dolayısıyla, ana sorunsalını bu hususların oluşturduğu çalışmanın kuramsal çerçevesi, göç olgusunun, en çok itme-çekme göç teorisinden etkilendiği şeklindedir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi ise şu şekildedir. Göç bir süreci ifade etmektedir; ancak, bu süreç içerisinde meydana gelen beklenmedik ani değişimler sosyal, fiziksel ve kültürel olarak toplumu ve bireyleri etkilemekte; böylece sosyal, psikolojik ve travmatik değişkenler üzerinde çok önemli etkilere neden olmaktadır. Zira göç, günümüzde dahi milyonlarca kişiyi etkileyen, çoğu zaman yersiz yurtsuz bırakan önemli bir sosyal olgudur. Göç olgusu, içinde barındırdığı bütün dinamikleriyle bireyleri etkilediği gibi, aynı zamanda göç alan ve/veya veren toplumların sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik yapılarını da olumlu ya da olumsuz yönlerden etkilemektedir. Bu nedenle de göç olgusu, çoğu zaman ekonomik veya sosyal kavramlar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın yöntemi, kalitatif yöntem çerçevesinde ikincil veri kaynaklarına dayalı tanımlayıcı araştırmadır ve araştırmada içerik, belge ve söylem analizleri ile yorumsamacılık yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Toplum, Birey, Psikoloji, Travma.

MIGRATION REGARDING SOCIOLOGICAL, PSYCHOLOGICAL AND THEORITICAL ASPECTS: HUMAN AND CONSCIOUS FACE OF GLOBALIZATION

Abstract

The main aim of this study is to examine the impacts, traumas and social and psychological changes that the migration dwell upon the individuals who migrate. In the context of migration, this study will also investigate the reasons of migrations stemming from political, social and economical conditions. Thus, the theoretical framework of the study of which the main problematic rests upon the aforementioned aspects, will be in line with the migration theory known as pull-and-push theory. The conceptual framework of the study is as follows. Migration is a time-process; however during this process, there may be unexpected changes which affect the society and individuals as socially, physically and culturally. Therewithal, migration has a great and effective impact on social, psychological and traumatic variables. Thus, migration is a very significant social concept which affects millions of people and then causes them to stay inhabited. The notion of migration has impact on the individuals regarding embedded variables and aspects while it affects the social, economical, cultural and psychological formations of the societies positively or negatively. Therefore, the notion of migration has mostly been tried to be identified over economical or social notions. The method of the research is based upon secondary data resources in line with the qualitative method, and in the study, content, document and discourse analysis as well as commentary method will be used.

Keywords: Migration, Society, Individual, Psychology, Trauma.

Giriş

Göç kişilerin gelecek yaşantılarının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere, sürekli ya da geçici bir süre için bir yerleşim yerinden bir başkasına yerleşmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayını kapsayan sosyal bir değişim sürecidir (Tuzcu ve Bademli, 2014: 56). Aynı zamanda, günümüzde dahi milyonlarca kişiyi etkileyen, çoğu zaman yersiz yurtsuz bırakan önemli bir sosyal olgudur. İçinde barındırdığı bütün dinamikleriyle bireyleri etkilediği gibi aynı zamanda göç alan ve veren toplumların sosyal, ekonomik, politik yapısını da olumlu ya da olumsuz etkilemektedir.

Göç çoğu zaman ekonomik veya sosyal kavramlar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Dil, kültür, tarih, psikoloji ve sosyoloji gibi birçok alanda göç olgusu çalışarak olaylar bireyler üzerinden ele alınmıştır. Göç bir yerden bir yere gerçekleşen insan hareketleridir. Bu nedenle psikoloji, sosyoloji, dil, kültür, ekonomi ve siyaset gibi birçok değişken bireye bağımlı değişkenlerken, kimi zaman kişilerin hayat tarzında bir değişmeye sebep olduğu gerekçesiyle kişi bu

değişenlere bağımlı hale gelmektedir. Göç etme eğilimi, sosyal güvence arayışı, daha mutlu bir hayat sürme düşüncesi gibi psikolojik sebepler de kır-kent, ulus-uluslararası alandaki nüfus hareketliliğini etkileyen unsurlardır. Göç her gün binlerce insanın sırf macera olsun diye vatanını, milletini terk etme olayı değildir. Bu nedenle göçün sosyal ve psikolojik yönden incelenmesi, göçün dokusu ve dinamikleri açısından önem kazanmaktadır (Balcıoğlu, 2007: 17).

Göç, çok farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi ile ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu insan hareketi sonucu dil, din, gelenek, kültür vb. pek çok açıdan birbirinden tümüyle farklı geçmişlere sahip bireyler aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır. Özellikle uluslararası boyutlarda gerçekleşen göç olgusu çoğu zaman ekonomik ve sosyal etkenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Göç eden insanların büyük bir bölümü savaş, iç savaş, etnik ya da dini çatışmalar, siyasi baskı ya da katlanılmaz orana ulaşan yoksulluk nedeniyle, hayatlarını kurtarabilmek amacıyla, ya da daha iyi yaşam koşulları için göç etmektedirler. Bununla beraber ortaya çıkan göç türlerinin nedenlerine bağlı olarak göçün iki faktör tarafından belirlendiği bilinmektedir. Bu faktörler itme ve çekme faktörleri olarak adlandırılmaktadır.

Savaşlar, açlık, siyasal ya da dini baskı gibi olağanüstü olaylar, yüksek enflasyon ve düşük ücretler gibi durgun ekonomik koşullar itici nedenleri oluştururken, iyi iş, yüksek ücret, iyi eğitim ve çekici çevre, aile ya da belirli gruplara yakın olma gibi faktörlerin de çekici faktörler olduğu ifade edilmektedir. Bunun dışında göç eğilimleri yaş, cinsiyet, medeni durum, kişisel özellikler ve diğer özellikler itibarıyla da değişiklik göstermektedir. Bu özelliklere bağlı olarak göç, isteğe bağlı göç, zoraki göç, devamlı göç, geçici göç, transit göç ve illegal göç olarak sınıflandırılmaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014: 57). Ancak göçü sosyolojik boyutlarda incelerken özellikle iç ve dış göç diye ele almak değerlendirmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu göç hareketlerini birbirinden ayıran özellikler sosyolojik ve psikolojik açıdan oluşan olayların ciddiyetini açıklarken de bir ölçü oluşturmaktadır. İç göç ülke sınırları içerisinde belirli alanlar arasındaki nüfus hareketliliği olarak tanımlanırken, dış göç ise komşu ülkelere ya da daha uzak bölgelere yapılan coğrafi yer değiştirme hareketini tanımlamak için kullanılmaktadır.

1- Sosyal Bir Fenomen Olarak Göç Olgusu

Göç olayı sosyolojik ve psikolojik olarak ele alındığında üzerinde durulan olgu mesafedir. Göç veren ve göç alan birimler arasındaki fiziksel, ekonomik ve kültürel uzaklık iç ve dış göç ayrımının en temel farkı olduğu gibi, göçün psikolojik ve sosyal boyutlarda ele alınmasında en önemli ölçüttür. Zira bireylerin göç ettikleri yerde yaşamalarını kolaylaştıracak en önemli araç dildir. İç göçte, göç edilen yerde meydana gelecek sosyal ve ekonomik farklılıklar dil ortaklığı nedeniyle kırılmaya ve yumuşamaya yatkın olsa da, dış göçte en önemli sorun göç edilen yerde meydana gelecek sorunları ifade edeceğin dilin ortak olmamasıdır (Balcıoğlu, 2007: 54-57). Özellikle farklı dil, din ve kültürden gelen insanların bir arada yaşamasını mümkün kılan göç olgusu farklılıkların belirginleşmesinde en belirleyici etkidir. Bu nedenle göç alan toplumlar da bir alt kültür ve üst kültür ayrımı oluşur. Alt kültür, göçmenlerin göç ettikleri toplum yapısına ayak uyduramaması sonucunda oluşan kimliklerdir. Alt kültürler egemen kültürlerle uyumsuzluk gösterirse milli yapıda çözümler veya kültürel yozlaşma meydana gelir. Alt kül-

türler hâkim kültür özelliklerinden ayrı olarak yeni kimlikler kazanır. Alt kültür ve üst kültür arasında oluşan iletişim kopukluğu, sosyal farklılıklar nedeniyle daha da büyür (Castles ve Miller, 2008).

Modernleşme kuramına göre kimi zaman göç bu iki kültür arasında olumlu sonuçlar doğurur. Modernleşme Kuramı ayrıca iş, eğitim vb. nedenlerle başka ülkelere giden bireylerin mesleki becerilerini geliştireceklerini, modern değerler kazanacaklarını, mesleki ve teknik alanda kazandıkları bilgi ve becerilerini geliştirerek kendi ülkelerinde geri dönüşüm olarak kullanacaklarını savunmaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014: 61). Merkez –çevre kuramcıları, modernleşme kuramcılarının aksine kişilerin gittikleri ülkelerde mesleki-teknik eğitim alanlarını ve tasarruflarını ülkesinin ekonomisinin gelişmesinde kullanmadıklarını ve gittikleri toplumun değerlerinden fazla etkilenmediklerini belirtmektedirler (Şahin, 2001: 58). Oluşan bu alt ve üst kültür kişilerin özellikle sosyal yaşamlarını ve psikolojilerini etkilemektedir. Kültürel şok kuramına göre kültürel farklar bireyin uyum güçlülüğü çekmesine neden olmaktadır. Eğer içine girilen yeni çevre kendi kültürüne benziyorsa daha az, benzemiyorsa daha fazla uyum sorunu ile karşılaşmaktadır (Şahin, 2001: 62).

Göç eden kişiler özellikle hemşerileriyle ve kendilerine yakın hissettikleri gruplarla vakit geçirmek isterler. Bir yandan kimlik ve kişiliklerini korumaya çalışırlar, ancak diğer yandan göç ettikleri kültürü anlamaya çalışmak ile kalmayıp onlar gibi yaşamak, giyinmek, davranmak, konuşmak, para kazanmak isterler. Onlar gibi yaşayacak para ve imkânlara sahip değillerse, saldırganlaşır, hırsızlık yapar ve suç işlerler. Topluma küser ve moral değerlerini kaybederler. Sayıca artmaları sonucunda da toplum dokusu için tehdit meydana getirirler. Bunun sonucunda daha fazla dışlanırlar. Bu durum kültürler arası bocalamaları ve çatışmaları hızlandırır (Balcıoğlu, 2007: 40-57).

Göç bir süreci ifade etmektedir, ancak bu süreç içerisinde meydana gelen beklenmedik ani değişimler sosyal, fiziksel ve kültürel olarak toplumu ve bireyleri etkilemekte, böylece sağlık ve sağlık değişkenleri üzerinde çok önemli etkilere de neden olmaktadır. Sağlıkla ilgili kimi değişkenler imkânların iyileşmesi nedeniyle olumlu sonuçlar doğurabilir. Ekonomik olarak nispeten az gelişmiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye doğru göç gerçekleşmiş ise bu kişilerin sağlık durumlarını olumlu etkileyebilir. Ancak, kişiler sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı konuma düşecekleri ve daha kötü şartlarda yaşayacakları bir yere göçtülerse ya da büyük hayal kırıklığına uğradıysa bu göçmenlerde çok ciddi rahatsızlıklar üretebilir (Tuzcu ve Bademli, 2014: 60).

2- Göçün Sosyolojik, Psikolojik ve Travmatik Etkileri

Sosyal izolasyon kuramına göre göç bireyin sadece fiziki ayrılığı değildir. Aynı zamanda bireyin alıştığı bir dizi haklardan, kurallardan ve duygulardan uzaklaşması anlamına da gelmektedir. Eğer kişinin göç ettiği yer hayal ettiğinin çok ötesinde ise, alıştığı ortamdan ayrı kalması yalnızlık, yabancılaşma ve kendini değersiz görme gibi duyguları yaşamasına neden olabilmektedir. Bu durumla mücadele ederken oluşacak stresin boyutu yaşa, cinsiyete ve karaktere göre değişir özellikler gösterse de, bir göçmenin yaşı, cinsiyeti, göç nedeni, üyesi olduğu

toplumsal sınıf, eğitim düzeyi, kültürel geçmişi ne olursa olsun göçmenlik durumundan dolayı onun iç dünyasında bir takım değişiklikler meydana gelir. Bu duygulardan ilki yabancılık duygusudur. Göçmen, alıştığı iklim, çevre, kültür, dil farklılığından ötürü her şeye yabancılaşır. Kişinin bilinçli ya da bilinçsiz geride bıraktığı yakınlarının yokluğu nedeniyle ve onları bırakmasından ötürü yalnızlaştığı görülür (Abadan-Unat, 2006).

Göçmen genel olarak geçmişte bıraktığı şeylerin yokluğunu hisseder. Bilinçsiz olarak, kişileri, doğayı, burada olamayan ve orada olan her şeyi özler. Bütün bunlar göçmen kişinin bir yere ait hissetme duygusunu elinden almaktadır. Yaşadığı toplum içinde güvensizlik oluşur. Göçmen eski toplumunda doğal ve önemli olan yargılarının yeni toplumda anlamsızlaştığını görür. İki toplumun değer yargılarında yaptığı kıyaslama, göçmenin iç dünyasında ve aile yaşamında çelişkilere neden olur. Özellikle kişinin güveni üzerinde etkiye sahip olan dilin değişmesi kişiyi aşağılık psikolojisine ve zayıflığa iter (Şahin, 2001: 65). Bu boşluğu doldurabilecek, kendilerine destek olabilecek akraba ya da yakın ilişki kurabileceği birilerini bulamamış ve bu ilişkilerden dışlanmışlarsa yoksullukla boğuşur duruma gelirler. Sonuç olarak yoksulluktan kurtulmak için göç edenlerin yoğun olduğu mahallelerde hem 18 yaşından küçük hem de iş, konut piyasasında işleyen mekanizmanın dışında olan, yalnız kalan, yetişkin yaşta bir işi- mesleği olmayan kişilerden oluşan ve yoksullaşan bir grup meydana gelmektedir. Bu grup toplumda kitlesel bir saldırganlığa dönüşmekte ve bir süre sonra toplumu tehdit eder duruma gelmektedir (Balcioglu, 2007: 61).

Tüm bu olumsuz duygular göçmen kişiler üzerinde güçlü bir kaygı oluşturarak onları aşırı strese sürüklemektedirler. Stresin sağlık üzerindeki negatif etkisine ve stresle başa çıkma mekanizmalarının yetersizliğine bağlı olarak da göç eden bireyler fizyolojik ve psikolojik kökenli birçok sağlık problemiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Göç olgusu bireyler açısından stresi arttıran bir olgu olmakla birlikte göçe maruz kalan her birey aynı aşamaları deneyimleyebilir. Ruh sağlığı açısından bütün göçmenlerin riskli grupta oldukları söylenemez. Göçmenler arasında ruhsal durumların farklılık gösterdiği, psiko-sosyal bakım alma konusunda ülkenin sağlık politikalarının etkili olduğu ve göçmenlerin bu bakıma muhtaç oldukları ve bunun arayışı içerisinde oldukları da yapılan çalışmalarla ayrıca belirtilmektedir (Tuzcu ve Bademli, 2014: 63).

Tarih boyunca süregelen ve hala devam etmekte olan göç olgusu toplumların sosyal, kültürel, ekonomik, politik biçimlerini doğrudan etkileyen temel öğelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Toplumsal ve ekonomik değişim süreçlerinin hem bir sonucu hem de bir nedeni olarak değerlendireceğimiz göç gerçekleşirken kişinin hayatının da tüm boyutlarıyla bir değişime sürüklediği görülmektedir. Göç eden bireyler göç ettikleri yerlere ait bilinmezlikler nedeniyle kimi zaman baş edemeyeceği zorluklar ile karşılaşmaktadırlar. Karşılaştıkları zorluklar kimi zaman göçmenlerin sağlıklı yaşamalarına engel olacak şekilde meydana gelmektedir.

Bu nedenle, göçü sadece ekonomiyi ve siyaseti içinde barındıran bir kavram olarak görmek, göçün oluşturduğu koşullardan en çok etkilenen bireyi yok saymak olacaktır. Bu nedenle göç olgusu incelenirken kişilerin içerisinde buldukları siyasal, sosyal ve ekonomik nedenleri incelemekle kalmayıp, aynı zamanda göçün kişiler üzerinde meydana getirdiği sosyal ve psiko-

lojik değişimleri de incelemek gerekmektedir. Göçmen bireylerde karşılaştıkları zorluklar sonucu meydana gelen sorunlar ve bunların nedenleri incelendiğinde, bu sorunlara çözüm üretmekte bir o kadar kolaylaşacaktır. Özellikle göç alan gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin böyle çalışmalarda bulunması göçmenlerin, doğru kaynaklara yönlendirilmesi ve karşılaştıkları güçlüklerle etkin bir şekilde baş edebilmesi açısından önemlidir.

Uluslararası göç çevresel, ekonomik, sosyolojik, siyasal ve kültürel yönleri bulunan karmaşık bir olgudur. İnsanın kentler, bölgeler, ülkeler arasındaki bireysel ya da kitlesel hareketi tarihten günümüze kadar hala sürmektedir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik düzenin uluslararası boyutta kazandığı yaygınlık, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler insanların da ülkeler arasındaki hareketini ve göç olarak adlandırılan uzun süreli yerleşmelerini artırmış durumdadır. Günümüzde uluslararası göçün sahip olduğu boyut sayesinde, farklı kültürlerde yetişen daha fazla oranda insan karşılaşmakta, birlikte çalışmakta ve yaşamaktadır. Göç hareketlerini açıklayabilecek tek ve kapsamlı bir kuram günümüzde henüz söz konusu değildir. Bu yüzden toplumbilimciler, farklı kavramlar ve varsayımlar kullanarak çeşitli kuramsal modeller geliştirmektedir.

Balcıoğlu'nun *Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç* kitabında altını çizdiği gibi: göç etme eğilimi sosyal güvence arayışı, daha mutlu bir hayat sürme düşüncesi gibi psikolojik sebepleri de içinde barındırmakta ve bu sebeplerin devamında gerçekleşen göçün elbette ki olumlu yanları da bulunmaktadır. Göç, değişimi ve gelişimi sağlar. Bu gelişimin ve değişimin sancılı olacağına değinen Balcıoğlu bu süreçte iki veya üç neslin harcadığına da vurgu yapmıştır.

Sosyo-psikolojik problemleri de beraberinde getiren göç, bir kültürden diğerine geçerkenki süreçte en çok çocukları etkilemektedir. Göç edenlerin aylık kazançlarının yetersiz olması, temel ihtiyaç alanları olan yiyecek ve konuta ayrılan paydan arta kalanın azlığı nedeniyle, eğitime yeteri kadar para ayrılamamaktadır. Sonuç olarak, zorunlu masraflar olan (yiyecek, kira, eğitim, elektrik, yakacak) dışında bir harcamalarının olmamasından dolayı, göç edenlerin, asgari geçinme koşullarının dahi gerisinde oldukları söylenebilir. Eğitim boyutuyla çocukların ana-dillerinin, kültür ve kimliklerinin yadsınması, çocuklar tarafından bir aşağılanma olarak algılanmakta ve benlik saygıları zedelenmektedir. Bunun beraberinde kimlik krizi oluşmaya başlamaktadır.

Göç sonucu ortaya çıkan toplumsal ve bireysel kimlik bunalımı beraberinde bir takım problemleri gündeme getirir. Problem rasyonel düzeyde çözülemezse, daha da derinleşir. Fertler arasında şiddeti çözüm olarak görenler artar. Şiddet gündeme gelince uyuşturucu akla gelir. Bu alınan maddelerin çoğunun ruhsal çöküntüye sebebiyet vereceğini belirten Balcıoğlu göç olgusunun planlı ve programlı olmasına dikkat çekiyor. Gençler bu ruh halinde iken çoğu zaman kendilerine "rol model" ararlar. Anne ve baba, model olmak için yetmez. Dışarıda olan birisi gereklidir. Bu kişi çoğu zaman öğretmen veya usta olabilir. Ancak öğrenci veya çırak olmayan birisi için kötü model söz konusudur Göç sonucu yapılan evlilikler de, gerilimleri doğurabilir. İki ayrı çevreden farklı kültürden gelen kişi bir araya gelip evlenince, bu durum yeni problemlere gebe dir. Gerilimli aile ortamı intihara zemin hazırlar.

Göç süreciyle birlikte oluşan alt kültürler egemen kültüre karşıt uygulamalarıyla toplumsal sapmalara neden olabilmektedir. Göç sürecinin önemli olumsuz sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkan diğer bir olgu suç olgusu, özellikle aynı yöreden insanların yerleştiği mahalle ve semtlerde artış göstermeye başlamıştır. Bu sürecin bir diğer önemli sonucu da şüphesiz işsizliktir. Büyük umutlarla gelen bu insanların çoğu zaman vasıfsız olmaları, onlar için daha işin başındayken, bir tür dezavantaj olarak karşılıklarına çıkmaktadır. “Ne iş olsa yaparım!” anlayışıyla iş bulma eylemine girişen bu bireyler, çoğu kez aldıkları olumsuz cevaplarla hayal kırıklıkları yaşamaktadırlar. Böylece topluma uyum sağlama süreçleri daha da uzamaktadır. Toplumla bütünleşemeyen birey, olası sosyal sapmaların içinde yer alabilmektedir. Kente yeni gelen insanlar, yeni değerler, normlar ve davranış kalıpları ile karşı karşıya kalırlar. Bu durumda bireylerin kentsel yaşama uyum sorunları başlar. Kente göç edenlerin önemli bir kısmı bu değerleri kolayca benimseyemez. Kentte doğan ikinci kuşak bireyler ise daha hızlı bir değişim içerisine girerler. Bu durum aile içerisinde de gerginlikler ve kuşaklar arası çatışmalar yaratır. Kırdan kente doğru yönelen demografik dalganın sonuçlarından olan “kararsız kimlik” oluşumu ve beraberinde getirdiği “donanımsız kişilik” yapısıdır. Kentle bütünleşemeyen ve kentin kültürel zenginliklerinden yararlanamayan birey, bir tür sosyalleşemeyen, kültürlenmeyen birey tipi ortaya koymaktadır. Bireyin aidiyet duygusundaki dalgalanmalar bir melezeleşmeye doğru ilerler.

Birçok nedenden kaynaklanan, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, kentsel ve yapısal olmak üzere oldukça farklı ve büyük etkileri olan göç denilen kavram, irdelendikçe farklı boyutları ortaya çıkan bir olgu olup; günümüzde yaşamakta olduğumuz birçok tekrarlayan sorunun temel nedenini ve aynı zamanda da çözümünü bünyesinde barındırmaktadır. Bu yazı kapsamında son yıllarda giderek önem kazanan göç konusu kuramsal açıdan ele alınmaya çalışılmış, konu ile ilgili tartışmalar genel olarak ele alınmıştır.

Toplumsal olguları/süreçleri, neden-sonuç bağlamında açıklamaya çalışan tüm sosyolojik kuramların özünde yatan gerçek, toplumların ilerlemesi, gelişmesi için öncelikle değişmesi gerektiğini, aksi durumda toplumların gelişip ilerleyemeyeceğini savunmalarıdır. Bu açıdan göç olgusuna, temelinde yatan nedenleri, sonuçları/sorunları açısından sosyo-kültürel bir değişme ve gelişme aracı olarak bakabiliriz. Bu değişme ya da gelişmenin, göç sürecini açıklayan kuramlarda da görüldüğü gibi, “olumlu” ve “olumsuz” olan etkileri, sorunları bulunmaktadır (Çağlayan, 2006: 70-75).

3- Kuramsal, Sosyolojik ve Psikolojik olarak Göç Teorileri

Çalışmanın bu kısmında göç teorileri ele alınacak olup, bunlar sırası ile Ravenstein’in 7 göç kanunu, Peterson’in 5 göç tipi, itme çekme kuramı, merkez çevre kuramı, göç sistemleri kuramı ve ilişkiler ağı kuramı olarak betimlenecektir.

Ravenstein’in 1884 yılında yayınlanan çalışması göç hakkında yapılan ilk çalışma olması açısından öne çıkmaktadır. Ravenstein 1871 ve 1881 yılları İngiltere nüfus verilerini kullanarak bir çalışma hazırlamış, veriler ışığında 7 göç kanunu belirlemiştir. Bu kanunlar;

(1) Göç ve mesafe ilişkisi; göçmenlerin genel olarak kısa mesafe göçler gerçekleştirdiğini, bu göçlerin de yeni göçleri tetiklediğini belirlemiştir. Sanayi ve ticaretin geliştiği kentlerin daha çok göç aldığı da belirtilmektedir.

(2) Göç basamakları; Büyük kent merkezlerine göç kent çevresinden gerçekleşecek, kent çevresinde oluşan boşluğa göç uzak bölgelerden gelen göçmenlerle dolacak, uzak yerlerden gelenlerin kendi yerleşim yerlerindeki boşluk da oraya yakın yerlerden gelen göçlerle dengelenecektir. Bu kurala göre göç sürekli, devamlılık göstermektedir.

(3) Yayılma ve emme süreci; ekonomik olarak gelişmiş kentlere yönelik göç kentlerin getirisinden kazanç sağlama ve daha iyi şartlarda yaşam sürdürme amacı yayılma sürecini gerçekleştirmektedir. Bu sayede gerçekleşen göç gelişen sanayinin işgücü ihtiyacı nedeniyle emilmektedir.

(4) Göç zincirleri; daha önceki kurallarda da belirtildiği gibi Ravenstein'a göre göç alan yer göç vermekte, göç veren kentlerde ortaya çıkan açık başka göçlerle dengelenmektedir.

(5) Doğrudan göç; Uzun mesafeli göçleri konu alan bir kuraldır. Kişiler büyük ticaret merkezleri olan kentlere mesafeyi göz önünde bulundurmadan doğrudan göç edebilmektedir.

(6) Kır kent yerleşimcisi farkı; Kentte yaşayan kişilerin kırsal kesimde yaşaya kişilere göre daha az göç eğiliminde olduğunu belirtir.

(7) Kadın erkek farkı; Kadınlar erkeklerle karşılaştırıldığında daha fazla göç eğiliminde görülmüştür.

Göç ile ilgili öne çıkan bir diğer kuram da "itme-çekme kuramı" olmaktadır. Everett Lee 1966 yılında bir makalesinde yer alan itme çekme kuramı göçün nedenlerini 4 başlık altında ele almıştır. Buna göre göçün nedenleri; (1) Engeller; (2) Yaşanılan yerle ilgili etmenler; (3) Bireysel etmenler ve (4) Gidilmesi düşünülen yerle ilgili etmenlerdir.

Lee'nin kuramına göre, göç temel olarak bireyler ve ülkelerle ilgili etmenler sonucu gerçekleşen bir olgudur. Ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek bir ülkede işgücü arzı yüksek olacak, gelişmemiş ülkelerde iş bulamayan kişiler için bu durum çekici bir faktör olarak algılanacaktır. Aynı şekilde gelişmemiş ülkelerde iş olanaklarının sınırlı oluşu bireyler için itici bir etki oluşturacaktır.

Yine, Lee'nin kuramı üzerine çalışan bir diğer kuramcı olan Peterson, itme çekme faaliyetlerinin nedenleri üzerine araştırmalar yapmıştır. Yaptığı araştırmalar sonucunda 5 farklı göç tipi tanımlamış, bunlar sırası ile; (1) İlkel göçler; (2) Zoraki göçler; (3) Yönlendirilen göçler; (4) Serbest göç; (5) Kitlesele göç, olmaktadır. Peterson'ın çalışmaları ise, göç analizinde birçok farklı faktörün göz önüne alınması açısından geçerliliğini korumaktadır.

"Merkez çevre kuramı", dünya sistemleri kuramı olarak adlandırılmakta olup, bu kuram 1974 yılında Immanuel Wallerstein tarafından ele alınmıştır. Buna göre göç 16. yüzyıldan günümüze devam ederek sömürgeciliğin şekillendirdiği bir olgudur. Merkez ülkeler ekonomik anlamda gelişmiş sömürgeci ülkeler olarak belirtilirken, çevre ülkeler sömürülenlerdir. Sanayi

devrimi ve ardından gelen süreçte merkez ülkelerin ticaret ve sermayelerini arttırmaları sonucu çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru bir hareket gerçekleşmektedir.

“İlişkiler ağı kuramı” ise, göç etmiş ve göç etmeyi düşünen kişiler arasında gerçekleşen iletişime odaklanan bir kuramdır. Daha önce göç eden kişiler akraba, arkadaş ve tanıdıkları ile konuşarak göç etmeyi düşünen kişileri etkileyebilir. Bu şekilde gerçekleşen iletişim yolu ile birçok göçün gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Sosyolojik ve psikolojik olarak göç kavramı; bireylerin yer değiştirmeleri sonucu toplum içinde gerçekleşen değişimleri ve kişilerin bu süreçte yaşadıkları psikolojik dönüşümler üzerine odaklanır. Fazla göç alan bir kentte toplum hayatında, değer ve yargılarda değişimler görünebilir. Kişiler göç sonucu yeni yerleşim yerinde uyum problemi yaşayabilir, stres ve yabancılaşma sorunları ile mücadele etmek zorunda kalabilir.

Sonuç olarak şunları vurgulamak mümkündür. Göç konusunda literatürde öne çıkan kuramsal çalışmaların ele alındığı bu yazıda konuyu ele alan uzmanların farklı faktörler ve etmenleri göz önünde bulundurarak ayrı çalışmalar gerçekleştirdikleri görülse de mevcut kuramların hepsi birbirini tamamlar nitelikte görülmektedir. Göçün dinamik yapısı ve günümüzde artan insan hareketliliği düşünüldüğünde bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerekli görülmektedir (Süleymanov, 2013; Demirkan, 2011).

Göç sürecinin yarattığı tüm sosyal etmenlerin karşılıklı etkileşiminin artması ve hızlanması, göç yazınında kullanılan göç kavramının; göçmen ilişkisi, neden, sonuç ve etkileri bakımından ayrımını ve analizini zorunlu hale getirmektedir. Bununla birlikte, küreselleşme olgusunun karmaşık ve çok faktörlü yapısı göç ve göçmenlik kavramının analizini de görece zorlaştırmaktadır. Göç hareketinin bir eylem olarak ele alınması; nedensellik çerçevesi içinde, yapısal ve üst yapısal sebeplerin analizine yönelen göç çalışmalarına yön vermiştir. Bununla birlikte, kişi ve grup merkezli bireysel süreçlerin, sosyal, psikolojik ve kültürel olgularının göç ve göç sonrasındaki etkilerine yönelen göçmen çalışmalarına kaynaklık etmiştir. 20.yy’da uluslararası göç olgusunu anlamaya ve açıklamaya yardımcı olmak amacıyla farklı sosyal bilimciler farklı varsayımlar eşliğinde çeşitli kuramsal modeller geliştirmişlerdir. Ancak göçün kendi dinamiği zorunlu ve gönüllü olarak ikiye ayrıldığından burada belirtilen kuramlarda temel bakış açısı olarak zorunlu ve gönüllü olarak ayrılmışlardır.

4- Gönüllü Uluslararası Göçle İlgili Teoriler

Bunlar; sosyolojik, ekonomik ve sosyo-ekonomik teoriler olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. Sosyolojik Teoriler’in en başta geleni “Müdahil Fırsatlar Teorisi”dir. Nitekim Stouffer tarafından ortaya atılan bu teoriye göre hareketlilik ve mesafe arasında zorunlu bir ilişki yoktur. Belirli bir hedefe doğru yol alan insanların sayısı hedef olarak belirlenen yerdeki olanakların varlığıyla doğru orantılıdır. “İtme-Çekme Modeli Teorisi” ise, Everett Lee’nin geliştirdiği bir teoridir ve göçlerin karakteristik özelliklerini ve göçe ait itici - çekici faktörlerin neler olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Lee’ye göre bölgesel işsizlik, fakirlik, sosyo- kültürel baskılar, siyasi istikrarsızlıklar ya da çevresel faktörler göç eylemini motive eden itici faktörler olarak

tanımlanırken, tüm beklentilerin pozitif yönde tatmin edildiği ülkelerin sahip olduğu özellikler çekici faktörleri oluşturmaktadır.

Ekonomik Teoriler ise, öncelikle “Klasik / Neoklasik makro-mikro Kuramı”ndan oluşur. Bu kuram ana hatlarıyla sosyal, politik, kültürel etkenleri bir kenara bırakmakta ve sadece ekonomik mekanizmaları temel almaktadır. Bu modele göre göçte belirleyici olan, kişinin hedef ülkedeki kazancının hesaplanmasıdır. Mikroekonomi kuramı, göçün bireysel kararlar sonucunda alındığını vurgular; terkedilmek istenen ülke ve gidilmek istenen yer çeşitli kıyaslamalar yapılarak, görece maliyet ve fayda karşılaştırması sonucunda yani “rasyonel tercihlere” göre belirlenir. Mikro kuram göçü gelirin maksimizasyonu doğrultusunda bireysel bir karar olarak ele almaktadır. İkinci önemlisi olan “İkili İşgücü Piyasası Kuramı”na göre ise, uluslararası göç modern sanayi toplumlarının işgücü talebinden kaynaklanmaktadır. Michael J. Piore’ye göre, uluslararası göç sanayileşmiş ülkelerin bitmek bilmeyen işgücü taleplerinden kaynaklanmaktadır. Piore’ye göre göç hareketleri, gönderen ülkenin yüksek işsizlik ya da düşük ücret gibi faktörlerden değil, kabul eden ülkelerin kaçınılmaz düşük ücretli işgücü gereksiniminden ileri gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde mavi yakalı işgücüne sürekli bir talep olduğundan ve bu talep yerli işçiler tarafından kabul edilmediğinden göç sürekli olarak artmaktadır. Bu teoriye göre göç alan ülkelerin çekici faktörleri göç veren ülkelerin itici faktörlerinden daha önemlidir. Sanayileşmiş ülkelerde işgücü ihtiyacı ekonomik yapının devamı açısından gereklidir. “Yeni Ekonomi Kuramı” ise, 1990’li yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilen teori göç kararının sadece bireyler tarafından değil, gruplar tarafından verildiğini, özellikle aile ve hane halkının etkili olduğunu, göçün bir aile stratejisi olduğunu öne sürmektedir. Yeni ekonomi teorisine göre göç kararları yalnız bireysel aktörler tarafından alınmamaktadır. Yeni ekonomi kuramına göre ise göç kararı, kolektif bir aile kararıdır. Göçlerde bireyin değil ailenin ve hane halkının karar ve davranışları önemlidir.

Sosyo-Ekonomik Teoriler’in başında gelen “Dünya Sistemleri Teorisi”ne göre, merkezdeki kapitalist oluşumlar, az gelişmiş toplumların çevre dokularını sömürmeye başlayınca, çevredeki nüfus göç etmeye başlar. Bu süreç, sömürgecilik olgusu ile çok yakından ilintilidir. Sömürgeci rejimler kolonyal devletlerin çıkarına hizmet etmek üzere fakir bölgelere girmişlerdir. Bugün de küreselleşmeyle birlikte çok uluslu şirketler aynı işi yapmaktalar. Uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar halinde yayıldıkça dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya pazar ekonomisine dâhil edilmektedir. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir (Sert, 2015: 34-37).

İnsanları sınırlara aşan toplu ya da bireysel bir hareketliliğe zorlayan güdüleri sadece işgücü, sanayileşme ya da ekonomik faktörler değildir. Zorunlu göç çevresel ve ekolojik değişimler sonucu meydana gelebilmekle birlikte, uluslararası hukuk ve insan hakları çerçevesinde ele alınan mülteci, sığınmacı ya da sürgün edilenler tanımlamalara kaynak teşkil eden insani krizler, silahlı iç çatışmalar ya da savaşlar neticesinde de oluşabilir. Zorunlu göçün nedenleri

belirlenirken sayılan tüm şiddet, aşağılanma, ötekileştirme ve savaş faktörleri arkasında bir diğer sorunun daha belirlenmesine neden olur. Neden tüm bu dramatik olaylar belirli bölgelerde yaşanır ve neden sosyo-ekonomik olarak gruplandırıldığında belirgin bir ortaklık ortaya çıkar. Bu noktada yine ekonomik alt yapı karşımıza çıkar Ancak bu defa göç eden kişilerin temel dürtüsü olarak değil, göç edilmek zorunda kalınan ülkenin az gelişmişliği olarak belirir. Kolonyal faaliyetler ve küresel sömürü sonucu kuzey-güney ve doğu-batı arasında gelişen farklar yalnız ekonomik değil insan haklarına saygı, eşitlik ve demokratikleşme gibi hayati konularda da kendini göstermektedir.

5- Göçün Psiko-Sosyal Boyutu: Küreselleşmenin İnsani ve Vicdani Yüzü

Göç basit bir şekilde bireylerin farklı bölgeler arasındaki fiziksel hareketliliği olarak ele alınamayacak kadar karmaşık bir olgudur. Aynı zamanda sosyal bir değişim süreci de olan göç birçok sosyolojik ve psikolojik faktörü de beraberinde getirmektedir. Psikolojik açıdan ele alındığında zorunlu göç; insan hareketliliğine neden teşkil eden sert faktörlerin varlığından dolayı daha başlangıcında travmatik özellikler içermektedir. Vatandaşı olunan ülkede yaşam ve ölüm arasında kalmak, dinsel, etnik, ya da cinsel kimliklerin ötekileştirilmesi ya da yok sayılması gibi faktörler insanları sadece bedensel olarak değil aynı zamanda ruhlarında açılan yaralarla birlikte yola düşürür (Yalçın, 2004).

İnsanoğlunun modernleşme süreci yerleşik hayata geçişiyle başlar. Konu göç ve mültecilik olunca bireylerin gruplar halinde mülteci kamplarında ya da gelişigüzel oluşmuş çadır kentlerde süresi belli olmayan zaman dilimlerinde hayatlarına devam etmeye çalışmaları yolculuğa neden olan travmatik sürecin bir başka versiyonu olarak yaşanır.

Uluslararası göç hareketliliği bir hedef ülke içermesi açısından tüm psiko-sosyal faktörler çift taraflı gelişir. Göç eden bireyin yaşamını sürdürmeye başladığı yeni toplumun kültürü ve bu kültüre uyum süreci hem o ülkedeki vatandaşları hem de göçmenleri ilgilendiren ortak bir konudur. Farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamaları, farklılıklarla baş etmeleri ve karşılaştıkları güçlükleri aşmaları gerekmektedir. Aynı zamanda ev sahibi ülke vatandaşlarının karşılaştıkları bu yeni ve farklı kültürlere karşı gösterdikleri reaksiyonların boyutu, göç ve göçmen kavramının ulusal güvenlik kapsamında ele alınmasının sebepleri arasında gösterilebilir. Yeni yaşam biçimine uyum süreci bireyin yalnızlık, sosyal izolasyon, yabancılaşma, pişmanlık ve kendini değersiz görme gibi duyguların yaşanmasına ve bunun sonucunda yaşanan travmanın daha yoğun yaşanmasına neden olabilmektedir. Toplumsal entegrasyonu sağlıklı bir şekilde hayata geçirmeye çalışan çok kültürlü ülkeler bu amaçla göçmen uyumu yasaları ve programlarını uygulamaya koymuşlardır.

Göç, birden çok faktörle ortaya çıkabilen, süreç içinde niteliği değişebilen, etkilediği ve etkilendiği yapı ve aktörleri itibarıyla her zaman biricikliğini ve özgünlüğünü koruyan bir olgudur. Sosyolojik olarak göçe dair ortak ve kapsayıcı bir tanım geliştirmenin önemli zorlukları vardır. Bu zorlukların en önemlilerini, her bir göçün, her bir göç dalgasının, her bir göç olgusunun kendine özgü nedenlerinin olması, her birinin içeriğinin, her birinin gerçekleşme biçiminin ve yaşanma şeklinin birbirinden farklı olması oluşturmaktadır. Göç olgusu genellikle nüfus ve

coğrafi temelli bir hareketlilik olarak tanımlanmasına rağmen, sosyolojik olarak sınıfsal, etnik, ırksal, dinsel ve toplumsal cinsiyet temelli bir içeriğe sahiptir.

Örneğin, bir yerden bir yere sadece belli bir etnik kökene ait insanlar göç ediyor olabilir. İnsanlar sadece dini inançlarından dolayı yerlerinden ediliyor olabilir. Kadınlar erkeklere göre göçten daha çok etkileniyor olabilir (Güneş, 2016: 185). Uluslararası göç ile dil, din, gelenek, kültür vb. pek çok açıdan birbirinden tümüyle farklı geçmişlere sahip bireyler aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır. Küreselleşmeye paralel olarak uluslararası göçün giderek arttığı günümüz dünyasında bu durum çok çeşitli iletişim ve uyum sorunlarını beraberinde getirebilmekte; zamanla çözümü zorlaşan sorunlar ortaya çıkarabilmekte, hatta ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel dengelerinin bozulmasına sebep olabilmektedir. Küreselleşme, uluslararası göçün farklı yönlerine doğru gelişmesi üzerinde kaçınılmaz bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla günümüzde uluslararası göçün pek çok ülke için önemli bir olgu haline geldiği görülmektedir. Çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen göç olayları farklı kültürlerin karşılaşmasına neden olmakta ve farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamlarını sürdürme zorunluluğu uyum ve çatışmaya dair önemli sorunları gündeme getirmektedir (Aksoy, 2012: 298).

Göçün sosyolojik ve psikolojik açıdan değerlendirilmesini yaparken Türkiye'yi etkilemeye devam eden ve uzun süre etkilemeyi sürdüreceği ön görülen Suriyeli mültecilerin bu konuda Türkiye'de yaşadığı sorunlardan bir kaçına değinmek yararlı olacaktır. Türkiye her geçen gün, düzensiz ve kitlesel göçler bakımından bir 'hedef' ülke haline gelmektedir ve bu durum çeşitli siyasal, ekonomik, sosyal ve güvenlikle alakalı problemlere sebep olmaktadır. Öncelikle kısa süreli ve geçici bir durum olarak görülen bu göç dalgası, gün geçtikçe kalıcı bir hâl almaktadır. Bu durum göç eden ve göçü kabul eden insanların psikolojilerini ve tepkilerini kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerle sosyal uyum sorunu yaşanmaktadır. Suriyeliler ile yerel halk arasında farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yerel tepkinin en önemli nedenidir (Güllüpinar, 2012: 63-64).

Bunun yanı sıra, çok eşliliğin ortaya çıkması, buna bağlı boşanmaların artması, kadın ve çocuk istismarının yaşanması, bazı şehirlerde etnik ve mezhepsel kutuplaşmaları körüklemesi ya da yaratması, çarpık yapılaşma ortaya çıkan toplumsal etkiler arasında sayılabilir. Ortaya çıkan en önemli gelişme ise Türk erkeklerinin genç Suriyelilerle evlenmesidir. Bu durum en yoğun olarak Kilis, Şanlıurfa ve Hatay'da yaşanmakta ve kadınlar başta olmak üzere yerel halk arasında tepkiye neden olmaktadır. Her üç ilde de Suriyeli gelin meselesi yüzünden boşanmalar artmış durumdadır. Örneğin Kilis'te boşanmaların yaklaşık %20'sinin Suriyeliler nedeniyle gerçekleştiği belirtilmektedir (Erdoğan, 2014: 27). Ayrıca, Suriyelilerle evlendirme konusu maddi çıkar sağlama aracına dönüşmüştür. Evlenmek isteyen erkekler aracılara başvurmakta ve aracılara ücret ödenmektedir. Suriyeli aile açısından, kızlarını evlendirme hem para kazanma hem de kızlarının hayatını kurtarmanın aracı olarak görülmektedir. Ayrıca çoğunlukla dini nikâhla yapılan bu evliliklerden doğan çocukların resmi kayıt altına alınamaması ve vatandaşlık verilememesi büyük problemler doğurmaktadır. Bir diğer önemli problem ise şehir merkezlerinde yaşayan Suriyeliler düşük kira ödemek için genelde kenar mahalleleri tercih etmeleri ve

zaten var olan çarpık yapılaşma ve kentleşme problemini derinleştirmeleridir. Bu durumun getirdiği diğer bir problem ise Suriyelilerin yaşadığı koşulların her türlü yasadışı işe bulaşmaları açısından müsait zemin hazırlamasıdır. Sığınmacıların yarattığı bir diğer sosyal problem çocuk işçiliğidir ve kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların küçük bir bölümü eğitim alabilmektedir (Bahadır vd. 2013: 35).

Sadece Türkiye'yi değil, Suriye'nin komşu ülkelerini ve Avrupa kıtasının tamamını ilgilendiren bu insani kriz ilgili ülkeleri işbirliğine ve çeşitli anlaşmalarla düzensiz göçü düzenli hale getirmeye çalışmaya itmiştir. Her gün onlarca mültecinin Ege denizinde boğularak yaşamını yitirdiği mülteci krizi sadece güvenlik, siyaset, ekonomi konularında ele alınmaması gereken, özellikle uzun vadede toplumlarda sosyolojik açıdan problemlere sebep olacak bir insanlık dramıdır.

Göç psikolojisi açısından analiz kolaylığı sağlayacağı için üç evreden bahsetmek mümkündür: Göç-öncesi, göç süreci ve göç-sonrası. Psikolojik açıdan göçü incelerken ve göç nedeniyle psikolojik zorluklar yaşayan insanlara yardım ederken, bu üç evredeki olumsuz ve olumlu özellikleri değerlendirmek gerekir. Bu özellikler de göç eden her kişi ve grup için oldukça farklı olabilir. Ancak bu çok sayıda faktörün bileşik etkisi üzerinden kişilerin ve grupların göçten nasıl etkilendiğini anlayabiliriz. Dolayısıyla bu konuda ilk söylememiz gereken şey, göçün psikolojik etkilerinin büyük ölçüde kişiye veya gruba özgü olduğudur.

Göç-öncesi dönemden kaynaklanan faktörler arasında göçün nedeni ve de kaybedilecek şeylerin çapı, derinliği çok önemlidir. Zorunlu göç, 'gönüllü' göçten haliyle çok daha fazla olumsuzlukla yüküdüdür. Ek olarak, göç ederken geride bırakılanların, bu anlamda kaybedilenlerin, boyutu da çok önemlidir. İnsana destek veren, onu koruyan güçlendiren ne kadar çok şey geride bırakılıyorsa, göçün psikolojik etkisi o kadar olumsuz olacaktır. İnsanın sevdikleri, yakın çevresi, ilişki ağı, dili, kültürü, işi ya da okulu, geliri, hayat standardı, aşına olduğu, içinde yaşamaya alıştığı köyü, kenti ya da yurdu. Bunlardan ne kadar çok fazlası geride bırakılıyorsa o kadar fazla risk faktörü var demektir.

Göç sırasında ise bu yolculuğun ne kadar güvenli, tehlikeli ya da meşakkatli olduğu dikkate alınmalıdır. Göç sonrası dönem açısından ise göç edilen yerin özelliklerine bakılmalıdır. Göç edilen yer ne kadar kucaklayıcıysa, ne kadar az dışlayıcı ve ayrımcıysa, kayıpları telafi etmeye ne kadar müsait ise göçün olumsuz etkileri o kadar azalacaktır. Her halükarda ama her göçte bir şeylerin şu ya da bu düzeyde kaybedilmesi esastır. Bir şeyler geride bırakılmıştır ve yeni baştan başlamak gerekmektedir. Kayıpların büyükse ve yeni gelinen yer sana dostça, destekleyici tarzda davranmıyorsa o zaman çeşitli psikolojik zorlukların gelişmesi için yeterince risk faktörü bir araya gelmiş olabilir. Bu durumlarda en sık görülen psikolojik zorluklar depresyon, anksiyete (bunaltı/endişe) ve ilişki problemleridir. Kadın, erkek, çocuk hiç bir grup bu tür sorunlara karşı bağışık değildir. Herkeste bu zorlukların ortaya çıkma ve bunlarla baş etme yolları farklı olabilir. Örneğin göç edilen yerde yeni bir dil öğrenilmesi gerekiyorsa çocuklar, ana babalarına göre daha avantajlıdır. Ama öte yandan ilişki ağlarının sürekliliği çocuklar için daha önemlidir (Güllüpnar, 2012: 71-77).

Sonuç

Sonuç olarak yeni gelinen yerde ekonomik ve kültürel entegrasyon ne kadar çabuk ve iyi olabilirse göçün yarattığı psikolojik risk faktörlerinin etkisi azalacaktır. Diğer yandan erkek çalışıyor ve kadın evde oturuyorsa ve bunun üstüne kadının sosyal destek sağlayacak bir çevresi yok ise o zaman bu kadının depresif bir ruh haline doğru evrilmesi kolaylaşacaktır. Göçün yarattığı zorluklarla baş etmenin en yaygın yollarından biri bildiğimiz gettolaşma eğilimidir. Benzer kökenlerden gelen insanlar, tehlikeli olan ya da tehlikeli addettikleri yeni dış çevreye karşı, normal koşullar altında yakınlaşmayacakları kadar yakınlaşıp kendilerine bir getto kurarlar. Bu getto, mekânsal olabileceği gibi, dağınık yerlerde otursalar bile psikolojik/ilişkisel bir getto da olabilir. Getto sonuç olarak bir tür dayanışma ağıdır, göçün neden olduğu kayıpları telafi etme çabasıdır.

Sosyolojik açıdan göç yalnızca bir coğrafi yer değiştirme süreci değildir. Zira göç beraberinde kültürel bir değişim ve yer değiştirmedir. Göç toplumsal dinamizmi içinde barındırmaktadır ve kültürel etkileşim, kültürlenme ve toplumsal değerlere ilişkin bilgilenmeye katkı sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle göç süreci insan zihninde zaman ve mekân kavramlarını yeniden kurguladığından bireysel ve toplumsal görünüşleri farklı olan bir yapıdır.

Türkiye’de 1950’lerde yoğun bir şekilde yaşanan göç hareketlerinden sonra 1980’lerde yaşanan göç hareketleri, kontrol edilemediği ve planlanmadığı için pek çok sosyolojik ve kentsel sorunu da beraberinde getirmiştir. Türkiye’deki iç göç süreçlerinin analizi noktasında değiş-tirici faktörün nüfus artışı ve sanayileşmenin hızlanmasıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Bu durum dünya üzerindeki göç hareketliliğiyle benzerlik gösteren bir özelliktir. Nitekim tarımda makineleşme, sanayi iş gücünde ortaya çıkan talep ve tıp alanında elde edilen başarılarla kırdan kentlere doğru gerçekleşen hareketlerin yaşandığı bilinmektedir. Yapılan bu göçler sonucunda köydeki emek gücü kaybını da dikkate almak gerekmektedir.

Kente taşınan yeni göç grupları için en önemli sorun sahip oldukları değer ve yaşam tarzlarını devam ettirme istekleridir. Bir anlamda topraktan ve akraba bağlarından kopamama hali kentleşme sürecini olumsuz etkileyen faktörlerdir. Bu durum beraberinde, plansız göç süreçleriyle daha sorunlu bir hale dönüşmekte ve kentte ortaya çıkan marjinalleşme, kapalı devre sistemler ve sosyal adacıkların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Göç hareketlilikleri sosyal anlamda uyum sorununa yol açan bir olgudur. Gecekondulaşma, çarpık kentleşme, kültür çatışması, asimilasyon ve bunun doğurduğu tepkiler göç olgusunun göze çarpan en büyük sosyolojik sonuçlarıdır. Uluslararası göç de karşılaşılan en önemli konu dil sorunu ve kültür çatışmasıdır. Gittikleri ülkelere ait yabancı dili bilmeyen göçmenler çok büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Yurtdışına kaçak olarak giden insanların karın tokluğuna çalışması bu olgunun bir sonucudur. Göç alan ülkelerde milli nüfus içinde yabancıların oranı ve yabancılarla karşı tutum da başka bir sorunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, Nermin (2006). *Bitmeyen Göç*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, Zeynep (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20): 292-303.
- Balcıoğlu, İbrahim (2007). *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*, İstanbul: Elit Kültür.
- Castles, Steven ve Miller, Mark. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (Çev. B. U. Bal & İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, Savaş (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17: 67-91.
- Demirkan, Burçak (2011). "Göç ve göç psikolojisi", http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_7838.htm (Erişim Tarihi: 12 Mart 2018).
- Diñcer, Osman Bahadır, Federici, Vittoria, Ferris, Elizabeth, Karaca, Sema, Kirişci, Kemal ve Özmenek Çarmıklı, Elif (2013). "Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye-Sonu Gelmeyen Misafirlik", Ankara: Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayını.
- Erdoğan, M. Murat (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul Ve Uyum Çalışması, Yönetici Özeti ve Rapor*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi-Hugo Yayını.
- Güllüpnar, Fuat (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi Politikası ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4): 53-85.
- Güneş, Fatime (2016). "Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika", TÜBİTAK-BİLGEM-UEKAE/G222, s. 182-262, <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc3.pdf> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2018).
- Ihlamur Öner, S. Gülfer ve Öner, N. Aslı Şirin (2012). *Küreselleşme Çağında Göç*, İstanbul: İletişim.
- Süleymanov, Abulfez (2013). "Zorunlu göç ve psikolojik etkileri", <http://www.uskudar.edu.tr/tr/icerik/176/zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri> (Erişim Tarihi: 12 Mart 2018).
- Sert, Deniz Şenol (2015). "Uluslararası göç yazınında bütüncü bir kurama doğru", İç: G. I. Öner ve A.Ş. Öner, *Küreselleşme çağında göç kavramlar tartışmaları* (s. 29-45). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, Cengiz (2001). "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2): 57-67.
- Tuzcu, Ayla ve Bademli, Kerime (2014). "Göçün Psikososyal Boyutu", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1): 56-66.
- Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı.